

סימן נז

הדלקת נר חנוכה נוסף

שאלה

אדם הדליק בטעות בלילה הרביעי חמישה נרות, מה עליו לעשות?

תשובה

א. לכאורה התשובה פשוטה, שיכבה את הנר הנוסף. אלא שהשאלה היא מהו הנר הנוסף? כי אם יכבה את הנר הראשון נמצא שביטל את מצותו העיקרית שדיו בנר אחד, וא"כ ביטל את כל חיוב המהדרין. כי המהדרין מוסיפין על הנר האחד עוד נרות כמספר הימים, וללא נר ראשון גם הנוספים אינם תוספת כלל. הדבר תלוי בשאלה, האם המהדרין הם תוספת לנר הראשון, או שהם חיוב חדש ונמצא שכל הנרות יחד הם מצות מהדרין ואין נפ"מ איזה נר יכבה. אך אם נניח שהמהדרין מוסיפים נרות נוספים על הנר הראשון, החיוב הבסיסי נשאר במקומו ויתר הנרות הם רק תוספת, א"כ יש לכבות את הנר האחרון. אלא שצריך לוודא מיהו הנר האחרון, האם הנר שהודלק אחרון, או מכיון שמתחילים כל יום מהנר הנוסף א"כ הנר האחרון שהודלק אחרון הוא הנר הראשון?

ב. בתשובתנו הקודמת (סי' נו) כתבנו שהמחלוקת בין הרמב"ם והרמ"א בגדר המהדרין מן המהדרין בנ"ח היא אם מצות המהדרין מן המהדרין היא חפצית על הבית או אישית על כל או"א. כי החיוב הבסיסי של נר איש וביתו הוא לכר"ע חפצי על הבית, אך בגדר המהדרין והמהדרין מן המהדרין נחלקו הדעות,

לדעת הרמב"ם גם למהדרין ולמהדרין מן המהדרין נשאר גדר המצוה חפצי על הבית, ולכן בעה"ב הוא שמדליק ופותר את כל בני הבית מלהדליק. ולדעת הרמ"א גדר המהדרין והמהדרין מן המהדרין שונה. חיובם הוא חיוב אישי. הם אינם רוצים לצאת י"ח ע"י בעה"ב, אלא רוצים לקיים את המצוה בעצמם. מעין מצוה בו יותר מבשלוחו.

אלא שא"כ קשה מדוע אשה לא מדליקה בעצמה? הרי גם אשה חייבת בנ"ח, שאף היא היתה באותו הנס, ואם החיוב הוא אישי, אשה אינה יכולה להיפטר בהדלקת בעלה, כשם שאינה נפטרת בקריאת המגילה ע"י בעלה. ואע"פ שאשתו כגופו, לא מצינו דוגמא לכך שהגדר של "אשתו כגופו" מועיל לפטור זה את זו מקיום מצוות אישיות. וק"ו הבנות שהן כבר בנות מצוה, מי פטרן? והרי הנוהג המקובל הוא שבנות הנמצאות בבית אביהן גם אם הן בוגרות, אינן מדליקות בעצמן אלא יוצאות בהדלקת אביהן.

וגם לפי החת"ס שפטרו נשים מהדלקת הנר בגלל צניעות, עדיין קשה, הרי הדין עצמו לא נעקר ואשה חייבת בעצם בהדלקת הנר, אלא שבעלה ואביה מוציאה וע"כ צ"ל משום שהן נכללות במצות הבית. כלומר שגם למהדרין ולמהדרין מן המהדרין לא פקע הגדר הבסיסי של החיוב החפצי לגמרי, אלא הוא נשאר בעינו, לפחות לעניין חיובן של נשים, ועליו בונים המהדרין והמהדרין מן המהדרין את חיובם האישי.

ג. אלא שא"כ תסתער עלינו שאלה קשה, איך המהדרין והמהדרין מן המהדרין יכולים לברך הרי אביהם כבר פטרם בכך שהדליק עבור הבית כולו (שהרי את אשתו ובנותיו הוא מוציא בכך)?

ומסתבר ששני סוגי חיוב אלו, החיוב הבסיסי של נר איש וביתו והחיוב של המהדרין והמהדרין מן המהדרין שונים זה מזה. וכשבעה"ב יודע שבניו הזכרים ידליקו בעצמם מתכוון להוציא רק את עצמו, וגם את אשתו ובנותיו, ולא להוציא את בניו הזכרים והם חייבים לצאת בעצמם. וצריך לומר שפלגין הדלקה, כלפי האשה והבנות הדלקתו היא חפצית, לפטור אותן. וכלפי בניו הזכרים הדלקתו היא אישית, ואין כוונתו לפטור אותם (ר' גיטין טו, ב"א או כולו בקיום הגט או כולו בתקנת חכמים" ועיי"ש דוגמאות נוספות ומשמע שבדרך כלל לא ניתן לקיים מצוה בשתי דרכים חציה בדרך אחת ושניה בדרך אחרת. וצ"ל שכך היתה התקנה שגם המהדרין והמהדרין מן המהדרין לא מופקעים לגמרי מהחיוב הבסיסי אלא הפקעה חלקית).

לכשתמצי לומר הדבר תלוי במידה מסוימת בהסברו של הגר"ז (על הרמב"ם הלכות חנוכה) את מחלוקתם של הרמב"ם והרמ"א. לדעתו, הם נחלקו בשאלה, האם יש הידור בפנ"ע או שההידור חייב להיות חלק בלתי נפרד מהחיוב העיקרי. לדעת הרמב"ם ההידור חייב להיות חלק מהדין העיקרי, ולכן בעה"ב מדליק עבור כולם. לדעת הרמ"א, ההידור יכול להיות מנותק מהחיוב העיקרי, ולכן כל אר"א מבני הבית מדליק בעצמו. לדברינו יוצא שגם הרמ"א מודה בעקרון שאין הידור בפנ"ע. ההידור מבוסס על החיוב העיקרי והוא חלק ממנו, אלא שזיקת ההידור לחיוב העיקרי לא חייבת להיות בפועל, אלא רק בדין, שדין

ההידור אינו מופקע מדין החיוב העיקרי. ולכן סובר הרמ"א שבפועל ההידור יכול להיות גם כשהוא נפרד מהחיוב העיקרי, אך בעצם הדין אין הפרדה. ומשום כך ההפקעה אינה מוחלטת. כלפי האשה והבנות החיוב הוא חפצי וכלפי הבנים החיוב הוא אישי והם מנותקים למעשה מהחיוב החפצי של בעה"ב והנשים. לדעת הרמב"ם ההידור חייב להיות חלק מהחיוב העיקרי, גם בפועל, במעשה ההדלקה.

ד. אך אפ"ל שלא כוונת בעל הבית היא הקובעת, אלא כוונת בני הבית היא המפקיעה אותם מהדלקת בעה"ב. בעה"ב מצדו מדליק עבור כולם כדין המצוה הבסיסית, אלא שבני הבית רוצים להדר ולצאת בעצמם. וכן משמע משו"ת רבי עקיבא איגר (מה"ת סי' יג), אלא שהוא מקשה על כך קושיה מהדלקת בעה"ב עצמו. וז"ל:

ע"ד שאלתנו במי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולו, נזכר דעדיין לא בירך אם יש לו לברך או לא...

לכאורה כבר גמר מצותה מיד כשהדליק נר אחד, דמה שמוסיף הנרות רק מחמת הידור מצוה דלא שייך לברך עליו, ואין להביא ראיה דשייך לברך על ההידור דאנן מברכין כל ב"ב, אף דמדינא נר איש וביתו, ואינך בכלל המהדרים, זה אינו, דשאני התם כיון **דרצונו להיות מהמהדרים כוונתו שלא לצאת** בשל זה המדליק, וממילא מחויב מדינא. וכמ"ש המג"א (סי' תרע"ז סק"ט).

ומה"ט קשה לי במ"ש הרמ"א (סי' תרע"ד) ונהגו בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, ובמג"א שם דבנר א' סגי לכל בני בית, והא מ"מ כיון דאין רצונו לצאת

(כא, ב ד"ה והמהדרין). ו'כ' הכת"ס (או"ח סי' קלה) שאם אין לו נרות כמספר הלילות שידליק רק נר אחד כעיקר הדין. כי אם ידליק מספר רב יותר של נרות, אך לא כמספר הימים היוצאים, לא יקיים את מצות המהדרין כלל, והתוספת פוסלת את העיקר (דוגמא לכך היא דעת ר' יהודה שלולב צריך אגד וכל המוסיף גורע ומבטל את כל האגד כי מעיקר הדין האגודה צריכה להיות יחידה אחת. כן מספר הנרות כל יום הוא יחידה אחת. ועיין דוגמאות למספרים כאלו בהלכה במפענח צפונות לרוגאצ'בי פ"ט).

ומכיון שהדלקה עושה מצוה ובעת ההדלקה הדליק נר נוסף ולא קיים כלל מצות מהדרין לא יעזור הכיבוי. ואם רוצה לקיים את מצות המהדרין עליו לכבות את כל הנרות ולהדליק מחדש. ואין לומר שמכיון שלפני שהוסיף את הנר הנוסף כבר הדליק נרות כראוי ויצא י"ח מהדרין כשהדליק את הנר הנוסף דינו ככבתה ואין זקוק לה. ויצא י"ח מהדרין. כי רק כשכבתה מאליה אין זקוק לה, אך כשכיבה בידיים זקוק לה, אם כי י"ל שמכיון שהדליק נר נוסף בשוגג דינו ככבתה מאליה (שו"ע תרעג, ב). אלא שצ"ע אם יש לדמות נ"ד לכבתה, שהרי כאן תוכ"ד להדלקת הנרות כהלכה הוסיף את הנר הנוסף וקלקל את הכל. ואולי הדבר דומה למדליק במקום שיש רוח שגם אם הודלקה הפתילה לרגע קצר מכיון שמיד כבתה זקוק לה (עיין מג"א סי' תרעג ס"ק יב ויש לחלק). ועיין באה"ל (ס"ס תרעג) שאם כבה אחד מהנרות תוך כדי הדלקה צריך לחזור ולהדליקו מחדש. וא"כ ה"ה אם תוך כדי הדלקת הנרות הוסיף נר נוסף. מה גם שיתכן שהקלקול היה מעיקרא, כי נוהגים להדליק תחילה את הנר הנוסף (ועיין להלן מחלוקת בהגדרה זו)

בהדלקתו של זה המה מחוייבים מדינא בהדלקה והוי נר חנוכה ממש וצע"ג. אבל לענין מספר הנרות, מיד שהדליק נר אחד יצא ידי המצוה, וההוספה רק מכלל מהדרין י"ל דלא שייך לברך עליו.

הגרעק"א מבחין בין המהדרין, שכל או"א מבני הבית מדליק, לבין המהדרין מן המהדרין שגם בעה"ב עצמו מוסיף והולך. המהדרין הפקיעו את עצמם מהדלקת בעה"ב ולכן לדעתו יכולים להדליק מנר לנר, כי כל נר הוא עיקר המצוה. לעומת זאת המהדרין מן המהדרין לא הופקעו מהחוב הבסיסי של הנר האחד. ולכן כשהדליק את הנר הראשון יצא מעיקר הדין ויתר הנרות אינם מעיקר הדין. ואינו רשאי להדליק מנר לנר. אך אפ"ל שבעה"ב מצדו מתכוון להוציא את כולם ורק בני הבית הם שאינם רוצים לצאת בהדלקתו נמצא שמבחינתו הנר שלהם קדוש פחות מנרו. אמנם מבחינתם קדושת הנרות שלהם ושלו שוה, אך מכיון שמבחינתו יש הבדל בין הקדושות אין להדליק מנר לנר. בסוף תשובתו הנ"ל הביא הגרע"א מחלוקת בין הפר"ח והא"ר (בסי' תרעב). לפי הפר"ח אינו מברך על הנר הנוסף, כי יצא כבר יד"ח בנר הראשון. כלומר המהדרין לא מנותקים מהחוב הבסיסי. ולפי הא"ר מברך, כלומר המהדרין מנותקים מהחוב הבסיסי וחל עליהם חיוב חדש שבו כל הנרות יחד הם מצוה אחת.

ה. ונראה שנ"ד, אדם שהדליק נר נוסף, יהיה תלוי במחלוקת הפר"ח והא"ר. לדעת הא"ר, שמצות המהדרין היא לא תוספת על הנר הבסיסי, אלא רק כל הנרות יחד הם פרסום נסו של יום, מספר הנרות חייב להיות מדויק, לא פחות ולא יותר. כי כל שינוי אין בו פרסומי ניסא וכמש"כ התוס'

מדליקין (שם) בשם רבינו מאיר שיש להתחיל לצד שמאל כדי לפנות לימין משום כל פינות שאתה פונה וכו' (יומא טו:) אם כן ראוי הוא להתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ויברך. ובליל שני כשיוסיף נר אחר אצלו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין כדברי רבינו מאיר. נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס. אבל אם היה מתחיל בליל הראשון להדליק בנר השמאלי גם בליל שני היה צריך להתחיל בו כדי להפנות לימין כדברי ה"ר מאיר וכן בליל שלישי וכן כל הלילות ונמצא שאין מברך אלא על נר אחד כל ימי חנוכה עכ"ל.

לדעת שניהם מברך שעשה נסים על תוספת הנס ולא נחלקו אלא בשאלה אם מתחיל בנר הקבוע דהיינו במצוה הבסיסית או בנר הנוסף. לכשתמצי לומר בזה נחלקו, האבודרהם סובר שגם למהדרין יש רובד בסיסי של המצוה העיקרית והמהרי"ק סובר שהמהדרין נעקרו מהמצוה העיקרית. הגר"א חולק על המהרי"ק וכותב:

ואין לו טעם וריח שזה אינו רק למהדרים מן המהדרים ויניח עיקר המצוה ויברך על הרשות! ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עיקר המצוה.

אך לדברינו קושית הגר"א אינה חמורה כ"כ, כי המהרי"ק יוכל לסבור שאה"נ מאחר והוא העדיף לקיים את מצות המהדרין מהמה"ד, פקע ממנו חיוב הנר האחד, העיקרי, ואדרבה הפרסומי ניסא של מספר הימים מחייב להתחיל בנר הנוסף לאותו לילה.

ז. נמצא ששאלתנו תלויה במחלוקת הא"ר והפר"ח ומחלוקתם תלויה במחלוקת

וא"כ הנר הראשון הודלק שלא כדין וקלקל את כל הנרות בשעת הדלקתם. וגם אם יכבה אח"כ את הנר הנוסף לא יצא י"ח. ולא חל כאן דין כבתה אין זקוק לה, כי רק אם קיים את המצוה כהלכתה כבתה אין זקוק לה אך כאן לא קיים את מצותו כלל. את עיקר הדין לא קיים, כי התכוון להדר וגם י"ח הידור לא יצא כי לא הדליק את המספר הראוי.

אך לדעת הפר"ח שיש שני רבדים למצוה, הרובד הבסיסי ועליו התוספת מסתבר שהנר הראשון הוא החובה העיקרית והיתר מהדרין מהמה"ד. וגם את מצות המהדרין מן המהדרין קיים מיד כשהדליק ד' נרות והנר האחרון אמנם קלקל את מספר הנרות אך לא קלקל למפרע את כל ההדלקה וההדלקה של הנרות הראשונים היתה כהלכתה ולכל היותר דינו ככבתה בשוגג וכשיכבה את הנר הנוסף חזר מספר הנרות הראשון למקומו ויצא י"ח הדלקה.

ו. לדברינו, השאלה אם הנר הראשון הוא הנר הנוסף או שהנר האחרון הוא הנר הנוסף תלויה בשאלה האם מצות המהדרין מהמה"ד מפקיעה את המצוה העיקרית או שהיא תוספת עליה. ובשאלה זו נחלקו האבודרהם והמהרי"ק הביאם הב"י בסי' תרעו:

כתב ה"ר דוד אבודרהם בלילה השני מברך קודם ההדלקה להדליק. ושענשה ניסים מברך לאחר שמדליק נר ראשון קודם שידליק נר שני שהוא נס אותו היום עכ"ל. נראה מדבריו שבנר שהתחיל להדליק בליל ראשון בה מתחיל בכל הלילות.

אבל מהר"י קולון ז"ל כתב בשורש קפ"ג מאחר שכתב המרדכי בפרק במה

האבודרהם והמהרי"ק. ומכין שהמנהג הרווח להתחיל בנר הנוסף וכן לברך את שתי הברכות לפני הנר הראשון, כהמהרי"ק, ממילא יש לפסוק כהא"ר שאם לא ברך בהתחלה ונזכר באמצע הדלקת הנרות יברך (הגרעק"א אכן פסק כך אך מטעם אחר עיי"ש). אמנם נהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר כמש"כ התוס' (שבת כג, א ד"ה שמע מינה) ופירש הרמ"א בסי' תרעד ס"א משום דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאיר אינו למצוה כ"כ ולכן אין להדליק זה מזה. אך התוס' כתבו רק שכיון שנהגו העולם להחמיר אין לשנות. כלומר,

חומרא זו אינה מעיקר הדין. והנימוק שכתב הרמ"א י"ל שהוא ג"כ בגלל מראית העין של העולם מכיון שהכל יודעים שהמצוה העיקרית היא נר איש וביתו נראה הדבר כאילו הנר הראשון הוא עיקר המצוה, אך באמת הנר הנוסף הוא עיקר המצוה.

מסקנה

אם הדליק נר נוסף חייב לכבות את כל הנרות ולהדליקן מחדש. אם כי לא יברך כי בכ"ז יש לחשוש לדעת האבודרהם, הפר"ח והגר"א.

סימן נח

כוונה שלא לצאת בנר חנוכה

ראשי פרקים

שאלה

א. אכסנאי שרוצה להדליק ולברך בעצמו

ב. מחלוקת הב"י ותרומה"ד

ג. שיטת הגרע"א בדיון מהדרין

ד. כוונה על תנאי בנר חנוכה

ה. הטלת תנאי על קיום מצוות

מסקנה

* * *

שאלה*

בן בוגר שיש לו דירה משלו בא לבקר את הוריו בשעת הדלקת נר חנוכה, ולא החליט אם לשהות שם במשך הלילה ולצאת שם ידי חובת ההדלקה, או לחזור לביתו ולהדליק בו את הנר, וגם אם יחזור לביתו אינו יודע אם יספיק להגיע לשם בשעה סבירה. ומכיון שהוא חושש

לצאת קרח מכאן ומכאן, הוא מבקש מאביו שיתכוון לפטור אותו בהדלקה, אך תולה זאת בתנאי הבא: שאם יישאר שם עד שעה מאוחרת אמנם יצא ידי חובה בהדלקת אביו, אך אם יזדמן לו בהמשך הערב להגיע לביתו בשעה שיוכל להדליק בה נר חנוכה, הוא אינו מתכוון לצאת ידי חובה, כדי שיוכל להדליק בביתו בברכה.

* כסלו תשס"ו.